

Структурна модель творчої комунікативної позиції майбутніх учителів

У статті розглянуто зміст та сутність творчої комунікативної позиції майбутніх учителів, її структура, показники та рівні вияву. Представлено модель формування творчої комунікативної позиції студентів у процесі професійної підготовки.

Ключові слова: *творча комунікативна позиція, етапи формування, модель, технології та методи.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Значущість проблеми формування творчої комунікативної позиції майбутніх учителів обумовлена модернізацією сучасної системи вищої педагогічної освіти, яка полягає в підготовці компетентного та конкурентоспроможного спеціаліста, здатного здійснювати спілкування у навчально-виховному процесі на високому рівні. Динаміка розвитку суспільства та поява нових можливостей для розкриття професійного потенціалу сучасного фахівця в галузі освіти вимагають детального розгляду питання щодо комунікативної підготовки майбутніх учителів, створення відповідних умов для формування в них творчої комунікативної позиції, що сприятиме подальшому удосконаленню рівня професіоналізму педагогічних кадрів у світлі Болонського процесу. Аналіз педагогічної практики переконує в тому, що випускники педагогічних вищих навчальних закладів не завжди володіють на достатньому рівні технологією організації спілкування у навчально-виховному процесі на високому морально-культурному рівні, не завжди мають належний розвиток комунікативних умінь та навичок на основі ідей гуманізму, досягнення повного взаєморозуміння та позитивного психологічного клімату в учнівському колективі через низький рівень сформованості творчої комунікативної позиції. Тому нині особливо актуальною виступає проблема розробки моделі формування творчої комунікативної позиції майбутнього вчителя у процесі педагогічної підготовки, забезпечення здатності до подальшого самовдосконалення в даному напрямі професійного становлення.

Аналіз досліджень і публікацій... У психолого-педагогічній літературі кількох останніх десятиліть досліджені наукові основи змісту, сутності, структури та функціонального складу професійно-педагогічного спілкування (О.Бодальов, В.Гаркуша, І.Зимня, К.Казюта, В.Кан-Калик, О.Киричук, Г.Ковальов, Я.Коломінський, О.Леонтьєв, А.Маркова, О.Мудрик, В.Семиченко, Л.Столяренко). Різноманітні аспекти проблеми формування культури педагогічного спілкування майбутніх учителів знайшли відображення у роботах сучасних науковців: Г.Балла, Л.Барановської, С.Братченка, В.Грехнєва, І.Зязюна, К.Левітана, Л.Петровської, М.Рібакової, Г.Риданової, С.Рябченко, І.Синиці, А.Співаковської, І.Тодорової, І.Чернокозова та ін. Проблема комунікативної діяльності учителів посідає важливе місце у працях класиків К.Ушинського, П.Блонського, А.Макаренка, В.Сухомлинського та ін. Підхід до спілкування як особливого компоненту педагогічної діяльності та питання комунікативної підготовки майбутнього вчителя розкриваються в роботах В.Кан-Каліка, В.Кашніцького, О.Леонтьєва, Л.Мудрика, С.Орлова, Н.Тамариної, Є.Шиянова. Питання професійної та комунікативної компетентності розглядалися Л.Журавльовим, І.Зязюном, Н.Кузьміною, М.Лук'яновим, О.Лебедевим, А.Панфіловою, Т.Паніною, В.Сластьоніним та ін.

Формулювання цілей статті... Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні сутності, структури, показників та рівнів вияву творчої комунікативної позиції майбутніх учителів й розробці експериментальної моделі формування досліджуваного особистісного утворення студентів у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу... Порівняльний інтерпретаційний аналіз основних дефініцій дослідження на матеріалі широкого масиву джерельної бази дозволив нам виробити комплексний погляд на сутність і зміст досліджуваного феномена, який до цього розглядався в науковій літературі здебільшого поелементно, через окремі сторони цього багатоскладового поняття та визначити творчу комунікативну позицію як складне особистісне утворення, яке характеризується наявністю інтересу та стійкої потреби у систематичному спілкуванні, емоційним задоволенням на всіх етапах комунікативної діяльності, здатністю осмислювати процес спілкування, сформованістю комунікативної культури та умінь й навичок взаємодопомоги, творчого спілкування з дітьми, здатністю встановлювати та підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, а також оволодінням якостями, що важливі для міжособистісних стосунків. Творча комунікативна позиція виявляється, перш за все, у потребі та умінні висувати оригінальні комунікативно-педагогічні

проблеми, знаходити нестандартні способи їх вирішення, використовувати отримані знання та набутий соціально-комунікативний досвід у нових педагогічних ситуаціях, що обумовлює установку на самовдосконалення особистості на розвиток творчо-комунікативних здібностей, умінь та навичок.

Як складне особистісне утворення творча комунікативна позиція майбутніх педагогів представляє собою багатокомпонентну структуру, яка включає у себе п'ять взаємопов'язаних компонентів, а саме:

– когнітивний компонент (система знань про сутність, структуру, функції, особливості спілкування взагалі та професійного зокрема; знання про стилі спілкування, зокрема, про особливості власного комунікативного стилю; здатність осмислювати процес спілкування, прогнозувати можливі шляхи розвитку комунікативної ситуації, контролювати ефективність спілкування на основі встановлення зворотнього зв'язку);

– аксіологічний компонент (стійка потреба у спілкуванні, відповідний інтерес до комунікативного процесу, прагнення студентів за власним бажанням брати участь у комунікативній діяльності, наявність ціннісних життєвих принципів та орієнтирів у сфері спілкування, оцінка результатів спілкування; соціальна спрямованість особистості на засвоєння знань, умінь, навичок);

– праксеологічний компонент (загальні та специфічні комунікативні вміння, які дозволяють успішно встановлювати контакт із іншою людиною, адекватно пізнавати її внутрішні стани, керувати ситуацією взаємодії з нею, застосовувати конструктивні стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях; культура мовлення; експресивні вміння, які забезпечують адекватний висловлюванням міміко-пантомімічний супровід; перцептивно-рефлексивні вміння, які забезпечують можливість пізнання внутрішнього світу партнера спілкування та розуміння самого себе; наявність досвіду соціально-комунікативної діяльності);

– творчий компонент (творче мислення, внаслідок якого спілкування виступає як різновид педагогічної творчості; пошук творчих підходів до розв'язання комунікативних завдань; креативність та її прояв у педагогічному спілкуванні);

– афективний компонент (гуманістична установка на спілкування, інтерес до іншої людини, готовність вступати з нею в особистісні, діалогічні взаємини, інтерес до власного внутрішнього світу; розвинуті емпатія та рефлексія; високий рівень ідентифікації з виконуваними професійними та соціальними ролями; позитивна Я-концепція; адекватні вимогам професійної діяльності психоемоційні стани).

Формування творчої комунікативної позиції майбутніх учителів має відбуватися поетапно. Можна виділити основні етапи формування творчої комунікативної позиції студентів:

1) цільовий – усвідомлення студентами своєї позиції у спілкуванні, визначення мети, завдань, орієнтирів власної комунікативної діяльності;

2) мотиваційний – планування комунікативної діяльності (визначення засобів, прийомів і способів досягнення поставленої мети);

3) змістовно-діяльнісний – здійснення практичної діяльності, спрямованої на самостійне отримання нових знань, формування певних комунікативних якостей та оволодіння необхідними вміннями та навичками спілкування, узагальнення та перенесення;

4) аналітичний – оцінка та контроль своєї комунікативної позиції (систематичне порівняння результатів окремих етапів процесу з передбачуваними орієнтирами та критична оцінка своїх досягнень); корекція дій у процесі досягнення мети.

Дослідження структури та змісту творчої комунікативної позиції студентської молоді обумовило розробку моделі формування цього складного особистісного утворення.

У структурі експериментальної моделі ми виділяємо мету та завдання, які є підґрунтям формування у студентів творчої комунікативної позиції. Так, метою було визначено розвиток особистісної потреби у комунікативній діяльності; забезпечення високого рівня володіння системою комунікативних умінь (загальних та специфічних комунікативних умінь; експресивних умінь; перцептивно-рефлексивних умінь); контроль ефективності спілкування на основі встановлення зворотнього зв'язку; забезпечення соціальної спрямованості особистості на засвоєння знань, умінь, навичок та творчого підходу до розв'язання комунікативних завдань; формування позитивної Я-концепції та адекватних вимогам професійної діяльності психоемоційних станів.

У зв'язку з поставленою метою було визначено основні завдання формування у студентів творчої комунікативної позиції: ознайомити майбутніх фахівців з системою знань про сутність, структуру, функції та особливості спілкування взагалі та професійного зокрема; розвинути здатність осмислювати процес спілкування, прогнозувати можливі шляхи розвитку комунікативної ситуації; сформувати стійку потребу у спілкуванні, відповідний інтерес до

комунікативного процесу, прагнення студентів за власним бажанням брати участь у комунікативній діяльності, відповідні ціннісні життєві принципи, орієнтири та мотиви у сфері спілкування; сприяти формуванню високого рівня ідентифікації з виконуваними професійними та соціальними ролями й комплексному та систематичному застосуванню майбутніми вчителями системи комунікативних умінь і навичок у подальшому професійному та особистісному зростанні.

Враховуючи мету та завдання формування творчої комунікативної позиції студентів вищих педагогічних навчальних закладів було визначено її зміст. Він передбачає оволодіння майбутніми фахівцями усією системою знань, умінь та навичок продуктивної комунікативної діяльності, яка забезпечує ефективне формування творчої комунікативної позиції особистості та є необхідною для результативного здійснення професійної діяльності.

Зміст формування творчої комунікативної позиції студентів спрямований на вирішення конкретних, чітко окреслених завдань за допомогою певних технологій та методів на кожному етапі формування досліджуваного особистісного утворення.

Результативність формування творчої комунікативної позиції майбутніх педагогів передбачає певні рівні сформованості досліджуваного особистісного утворення. Вони визначаються на основі компонентів, критеріїв та показників творчої комунікативної позиції. Залежно від міри їх прояву та відповідного ступеня розвиненості основних компонентів творчої активної позиції було визначено чотири рівні сформованості її основ у майбутніх учителів – оптимальний, достатній, середній, низький.

Оптимальний рівень творчої комунікативної позиції майбутнього вчителя передбачає наявність уявлень про цілі своєї діяльності, власний розвиток, бажання й потребу оволодіти комунікативною культурою; професійну компетентність (сформовану систему знань умінь); домінування особистісно значущих властивостей, які сприяють виявленню особливостей індивідуальності та ціннісного відношення до оточуючої дійсності, своєї діяльності, самого себе; самостійний пошук інформації і шляхів подолання комунікативних ускладнень; сформовані інтелектуальні й комунікативні уміння, володіння комунікативною технікою, що цілеспрямовано і систематично використовуються у діяльності з урахуванням конкретних умов, ситуацій та особливостей партнера по спілкуванню; наявність естетичних зовнішніх засобів, техніки та культури мови.

Достатній рівень визначається оволодінням майбутніми вчителями основними знаннями про процес спілкування; сформованістю комунікативних умінь та навичок; дотриманням правил спілкування; володінням культурою спілкування; прагненням до спілкування, наявністю стійкої потреби та інтересу до комунікативного процесу. Ініціатива та бажання брати участь у процесі спілкування непостійні, вияв незадоволеності результатом спілкування. Значущість комунікативних умінь у професійному спілкуванні свідомо. Студент на достатньому рівні володіє мовленнєвими уміннями в комунікативному процесі і адекватно до цілей застосовує їх. Достатньо розвинені емпатія та рефлексія.

Середній рівень характеризується наявністю в студентів поверхових загальних знань про процес спілкування; належним чином не сформовані комунікативні вміння та навички; відсутній стійкий інтерес та потреба у комунікативній діяльності. Ініціатива та вияв власного бажання брати участь у процесі спілкування відсутні; включення у різні види комунікативної діяльності лише за умови крайньої необхідності; мотивація виражена недостатньо; вияв незадоволеності результатом спілкування; невміння передбачити та оцінити результат спілкування. Значущість комунікативних умінь у професійному спілкуванні частково свідомо, але оскільки домінують нечіткі уявлення про методи та прийоми комунікативної діяльності, переважає інтуїтивний підхід у вирішенні комунікативних стосунків у певних ситуаціях і невміння розв'язувати їх. Рефлексія та емпатія розвинуті недостатньо.

Низький рівень характеризується емпіричними знаннями про комунікативний процес та їх механічним відтворенням, виконанням найпростіших комунікативних дій, нестійкістю ціннісних орієнтацій, несформованістю умінь і навичок комунікативної взаємодії. Значущість творчої комунікативної позиції для майбутньої професійної діяльності практично не усвідомлена. У комунікативний процес студент включається лише за вимогами керівників навчально-виховної структури. Не виявляє інтересу до особливостей комунікативного процесу, його поліпшення за рахунок удосконалення власних мовленнєвих умінь. Проте охоче включається у комунікативний процес тоді, коли його зацікавлює конкретна проблема і коли бачить цікаві шляхи їх вирішення. Негативна мотивація спілкування; незадоволеність та негативне ставлення до комунікативної діяльності і партнерів цієї діяльності. Рефлексія та емпатія нерозвинуті.

Успішність формування творчої комунікативної позиції майбутніх учителів залежить від цілої системи педагогічних умов (переорієнтації навчально-виховного процесу ВНЗ на цілеспрямоване формування творчої комунікативної позиції студентів; готовність викладачів до поетапного

формування у студентів потреби у комунікативній діяльності; спрямування технологій та методів навчання на формування досліджуваного особистісного феномена.

Висновки... Отже, формування творчої комунікативної позиції майбутніх учителів виступає основою для професійного становлення та потребує забезпечення у навчально-виховному процесі вищої школи. Подальшого вивчення потребують такі аспекти проблеми, як: розробка індивідуальних моделей формування творчої комунікативної позиції студентів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін; вивчення можливостей інноваційних педагогічних технологій з метою ефективного впливу на активізацію творчої комунікативної позиції студентської молоді.

Список використаних джерел і літератури:

1. Васюра С. А. Коммуникативная активность школьников подросткового возраста и её развитие / С. А. Васюра // Психологическая наука и образование. – 2002. – № 3. – С. 35–44.
2. Киричук В. О. Психолого-педагогічні умови стимулювання соціально-комунікативної активності старшокласників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / В. О. Киричук. – К. : НПУ, 1998. – 18 с.
3. Киричук О. В. Формування в учнів активної життєвої позиції / О. В. Киричук. – К. : Рад. школа, 1983. – 137 с.
4. Косова Н. М. Формирование коммуникативной активности будущего учителя : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Н. М. Косова. – М., 1988. – 258 с.
5. Тарасюк С. Соціально-комунікативна активність дитини як фактор розвитку її індивідуальності / С. Тарасюк // Початкова школа. – 1998. – № 2. – С. 7–10.

Анотація

Д.В.Щербина

Структурная модель творческой коммуникативной позиции будущих учителей

В статье рассмотрены содержание и сущность творческой коммуникативной позиции будущих учителей, ее структура, показатели и уровни проявления. Представлена модель формирования творческой коммуникативной позиции студентов в ходе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: творческая коммуникативная позиция, этапы формирования, модель, технологии и методы.

Summary

D.V.Shcherbina

Structural Model of Creative Communicative Position of the Future Teachers

The article considers the content and essence of creative communicative position of the future teachers, its structure, parameters and expression levels. It presents the model of forming creative communicative position of students in the process of professional training.

Key words: creative communicative position, stages of formation, model, technologies and methods.

Дата надходження статті: „29” вересня 2012 р.

УДК:37.013.42:379.82

І.О.ЯВОРСЬКА,
аспірант
(м.Хмельницький)

Роль соціального педагога в організації культурно-дозвілєвої діяльності учнівської молоді

В статті розглядаються питання ролі соціального педагога у організації культурно-дозвілєвої діяльності з учнями в загальноосвітній школі, а саме визначено функції та значення соціальних педагогів до такого роду роботи в школі.

Ключові слова: соціальний педагог, загальноосвітня школа, культурно-дозвілєва діяльність.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сутність „організації” культурно-дозвілєвої діяльності полягає в заміні особистісної позиції дітей у сфері дозвілля з пасивної, яке потребує безпосереднього педагогічного керівництва, на активну, що є наслідком розвитку їхнього самоуправління в цій сфері шляхом опосередкованого педагогічного впливу.

Призначення „організації” культурно-дозвілєвої діяльності полягає в тому, щоб у процесі залучення дітей до засвоєння соціокультурних цінностей, а також активного відпочинку, не подавляти їхньої самостійності, ініціативи й індивідуальності в дозвільний час, а навпаки сприяти повноцінній самореалізації творчих сил і потенцій дітей, пробудженню їхньої активності,